

نظریه مدیریت دانش اسلامی؛ تبیین مبانی و اصول

اصغر باقرزاده (نویسنده مسئول)
دانش آموخته دکتری مدیریت راهبردی دانش دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و
تحقیقات راهبردی و مربی دانشکده دین و رسانه. تهران. ایران.

bagher_110@yahoo.com

علی محمد احمدوند

استاد و رئیس دانشگاه ایوان کی. تهران. ایران.

alimohamad.ahmadvand@gmail.com

نبی الله دهقان

عضو هیئت علمی دانشگاه مالک اشتر. تهران. ایران.

drdehghan@ymail.com

محمد ابراهیم سنجقی

عضو هیئت علمی دانشگاه مالک اشتر. تهران. ایران.

sanjaghi@yahoo.com

کاظم دهقان ده جمالی

عضو هیئت علمی دانشگاه مالک اشتر. تهران. ایران.

dehghanjamali@gmail.com

چکیده

هدف اصلی این مقاله تبیین مبانی و اصول مدیریت دانش از منظر اسلام با بهره‌گیری از تفسیر تسنیم و کتاب روایی میزان‌الحکمه است. روش پژوهش در این تحقیق روش تحقیق نظریه‌مبنایی است. در این پژوهش ابتدا متون تحقیق با هدف کشف مضمون محوری یعنی دانش و موضوع‌های مرتبط با آن بررسی و کدگذاری اولیه شد. پس از استخراج مفاهیم با بررسی دقیق آن‌ها، مقوله‌ها تدوین و ارتباط آن‌ها با هم بررسی شد. طبقه‌های مختلف حاصل از مفاهیم و مقوله‌ها، مضامین کلی را شکل دادند و در مرحله آخر مضامین از حیث ماهیت و نسبتشان با یکدیگر

• این مقاله با هماهنگی دبیرخانه دائمی کنفرانس بین‌المللی علوم انسانی اسلامی در فصلنامه شماره ۱۵ تحقیقات بنیادین علوم انسانی منتشر شده است.

تحلیل شدند. به کمک پرسش‌های اصلی ارکان نظریه‌ساز یعنی معرفت‌شناسی، هستی‌شناسی، انسان‌شناسی و روش‌شناسی دانش و ماهیت آن، ویژگی‌های دانش، مراتب آن و ارزشمندی آن مشخص شد. در بررسی فرایندهای مرتبط با مدیریت دانش در داده‌های تحقیق مشخص شد مقدمات کسب دانش، کسب دانش، تحلیل و ارزیابی دانش، به‌کارگیری و ذخیره‌سازی دانش از مهم‌ترین ارکان مدیریت دانش به حساب می‌آیند. مشخص شدن عوامل مؤثر بر اجرای مدیریت دانش، همچون در نظر گرفتن بستر حاکم بر تولید و به‌کارگیری دانش و نیز هدف از علم‌آموزی و وظایف فراگیران دانش و دانشوران از دیگر دستاوردهای این تحقیق است. نتایج حاصل از بررسی متون تحقیق بیانگر آن است که هدف اصلی خلقت بشر ارتقای دانش و معرفت اوست. انسان برای دستیابی به هدف خلقت به کسب و به‌کارگیری دانش نیازمند است و برای تأمین زندگی دنیا و آخرت خود به دانش توصیه‌آکید شده است. همچنین، دانش در اسلام از سطح پایین آن، که مربوط به عالم دنیاست و نیازمند ابزار مادی است و از آن به دانش تجربی یاد می‌شود، آغاز و به سطوح بالاتری می‌رسد که ابزارها و روش‌های دیگری به جز روش‌ها و ابزار مادی دارد و ماندگاری ارزشمندی بیشتری دارد. دانش پایان‌ناپذیر بوده و برای کسب آن از عوامل معنوی نیز می‌توان کمک گرفت. در بخش‌نهایی تحقیق بین اصول و مبانی منتج از این تحقیق با اصول و مبانی مدیریت دانش رایج مقایسه‌ای صورت گرفت.

کلیدواژه‌ها: مدیریت دانش، مبانی و اصول مدیریت دانش، نظریه مدیریت دانش، مدیریت دانش در اسلام.

مقدمه و بیان مسئله

قرآن کریم مخزن و جایگاه همه‌چیز را نزد پروردگار متعال می‌داند^۱ و آنچه در نزد انسان است را فانی و آنچه نزد خداست را باقی و ماندنی معرفی می‌کند.^۲ دانش نیز که از نعمت‌های ویژه پروردگار است موجب برتری انسان بر خلائق و دلیل برگزیده شدن اوست. خداوند انسان را در

۱. حجر: ۲۱.

۲. نحل: ۹۶.

زمین برگزید و به او نعمت دانش و ابزار کسب آن را از بدو تولد اعطا فرمود^۱ و سرانجام رتبه او را در عالم باقی به میزان دانش او مشخص کرد.^۲ حال در قبال این نعمت بزرگ معتقدیم، از آنجاکه برتری در اجتهاد است نه تقلید، «ما بایستی در علوم انسانی اجتهاد کنیم؛ نباید مقلد باشیم» (بیانات مقام معظم رهبری امام خامنه‌ای در دیدار جمعی از دانشجویان کشور، ۱۳۹۰/۰۵/۱۹). ازاین‌رو، در رشته علمی «مدیریت دانش» نیز باید با استفاده از منابع غنی اسلامی به دنبال نظریه‌ای منطبق با مبانی و اصول برگرفته از این متون بود. امروزه مدیریت دانش، رشته‌ای با محتوایی به قدمت بشریت، به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ابزار کسب مزیت رقابتی همپای سایر فن‌های مدیریتی موردتوجه جامعه علمی و مدیران راهبردی جهان قرار گرفته است. مدیریت دانش رایج را به‌طور اجمال به‌عنوان فرایندی که در آن دانش تولید، کسب، ذخیره و تسهیم شده است و با هدف خلق ارزش مورداستفاده قرار می‌گیرد، تعریف می‌کنند و برای دستیابی به آن توانمندسازهایی همچون فرهنگ‌سازمانی، حمایت مدیر ارشد، زیرساخت‌های فنی و مشوق‌های مادی و معنوی را ضروری می‌دانند. دانش و ارزش آن در متن مهم‌ترین سند دینی ما یعنی قرآن کریم و نیز روایات متعدد و معتبر چنان برجسته و فراوان به‌چشم می‌خورد که گویی قرآن و اسلام سخنی جز ترغیب انسان به کسب معرفت و دانش ندارند و برای انسان هدفی جز دستیابی به دانش و معرفت متعالی در نظر گرفته نشده است.^۳ اکنون برآنیم نظر به تأثیر مباحث فلسفی اسلام یعنی معرفت‌شناسی، هستی‌شناسی، انسان‌شناسی و روش‌شناسی بر مباحث علمی و عملی، مبانی و اصول مدیریت دانش با رویکرد اسلامی را تدوین و ارائه کنیم؛ اهمیت و ضرورت انجام این تحقیق به‌طور اجمال عبارت است از: ۱. استفاده مناسب و لازم از ظرفیت مفهومی و محتوایی دین برای رفع نیازهای علمی و عملی حیات بشری؛ ۲. بررسی تأثیر رویکرد اسلامی در ابعاد هستی‌شناسی، معرفت‌شناسی، انسان‌شناسی و روش‌شناسی در حوزه مدیریت دانش؛ ۳. دستیابی به جایگاه نظریه‌پردازی در جامعه علمی دنیا با رویکردهای اسلامی؛ ۴. ارائه نمونه‌ای برای اسلامی‌سازی علوم و یا تبیین علوم با رویکرد اسلامی.

۱. بقره: ۳۰ و ۳۱.

۲. مجادله: ۱۱.

۳. طلاق: ۱۲.

دانش، مدیریت دانش

دانش از مشترکات لفظی به حساب می‌آید و معانی بسیار گوناگونی دارد و مناسبتی که میان همه معانی آن مشترک است مفهوم آگاهی است. علم یا دانش (که به تسامح یکی گرفته شده است ولی متفاوت هستند) در معنای روان‌شناختی به معنای آن است که انسان به حقیقتی اعتقاد داشته باشد که احتمال خلاف آن را ندهد؛ یعنی احتمال صددرصد به چیزی علم گفته می‌شود. معنای علم در حوزه معرفت‌شناختی گزاره‌ای است که با واقعیتی که از آن حکایت می‌کند سنجیده می‌شود؛ به طور کلی، مدیریت دانش^۱ را نیز می‌توان مفهومی برای توصیف فرایندهایی دانست که از طریق آن سازمان‌ها به توسعه، سازماندهی و تسهیم دانش با هدف خلق ارزش و دستیابی به مزیت رقابتی می‌پردازند (مک آدام و مک کریدی، ۱۹۹۹^۲). فعالیت‌های مدیریت دانش رایج در چهار فعالیت کسب دانش (یادگیری، خلق و شناسایی)، تجزیه و تحلیل دانش (ارزیابی و اعتبارسنجی)، حفظ دانش (سازماندهی، نمایش و نگهداری) و استفاده از دانش (کاربرد، انتقال و تقسیم) دسته‌بندی می‌شود. مدیریت دانش سامانه‌ای منظم برای کمک به نشر دانش فردی و سازمانی در مدیریت مجموعه‌ای است که به دنبال رسیدن به اهداف خود از طریق دریافت اطلاعات درست در زمان مناسب و از مجاری صحیح آن‌هاست (اخوان و خادم‌الحسینی، ۱۳۹۲). در این تحقیق ابتدا تعریف رایج از مدیریت دانش اختیار می‌شود و سپس، بعد از بررسی متون تحقیق و استخراج و تدوین مبانی و اصول مرتبط با دانش، تعریفی از آن ارائه خواهد شد. مدیریت دانش رایج عبارت است از فرایند کسب دانش، تجزیه و تحلیل دانش، حفظ دانش و استفاده از دانش. این چهار فرایند به اجزای دیگری تقسیم می‌شوند.

مبانی و اصول مدیریت دانش رایج

مبانی معرفت‌شناسی یکی از مؤلفه‌های اساسی است که بر نظریه‌های مدیریت دانش تأثیرگذار است؛ اما مؤلفه‌های دیگری همچون مبانی جهان‌بینی یا هستی‌شناسی و انسان‌شناسی نیز وجود دارد که یا به شکل مستقیم و یا غیرمستقیم بر نظریه‌های مدیریت دانش اثر می‌گذارد (نعمتی و دیگران، ۱۳۹۴). بنابراین، نظریه‌های مدیریت دانش دارای دو دسته مبدأ هستند و از آن‌ها تأثیر

1. Knowledge management
2. McAdam, R, and Mc Creedy

می‌پذیرند: مبادی معرفتی (نظری) و مبادی غیر معرفتی (عوامل فردی و اجتماعی). مبانی نظریه‌های مدیریت دانش را می‌توان با شناخت نظریه‌های مدیریت دانش از طریق شناخت مسائل، سازه‌های مفهومی و احکام و گزاره‌های راه‌حل آن نظریه و نیز با شناخت مبانی نزدیک یک نظریه در مدیریت دانش از طریق شناخت حوزه‌های مرتبط با مسائل و سازه‌های مفهومی نظریه و پارادایم‌های درونی مدیریت دانش و سپس مراجعه به مبانی میانه شناخت. شناخت مبانی نظری نیز بهتر است از پایین به بالا انجام شود؛ یعنی برای شناخت مبانی هستی‌شناختی ابتدا باید مبانی معرفت‌شناسی را شناخت و شناخت مبانی معرفت‌شناسی با استفاده از مبانی روش‌شناختی ممکن است که در این تحقیق تلاش شده است این دسته از مبانی جست‌وجو و ارائه شوند.

پیشینه مدیریت دانش اسلامی

بررسی پیشینه ارائه‌شده در این تحقیق نشان می‌دهد که مدیریت دانش اسلامی ارائه‌شده توسط محققان دارای ویژگی‌هایی در اصول، مبانی و حتی فرایندهای کاربردی در ارتباط با مدیریت دانش رایج است. البکیر^۱ (۲۰۱۱) در مقاله‌ای با عنوان «مفهوم اسلامی مدیریت دانش» با دقت در مفهوم سنتی و مدرن دانش راه‌های درک مدیریت و کاربرد دانش را ارائه کرده است. از منظر البکیر مدیریت دانش دارای چند اصل اساسی است که عبارت‌اند از:

- توسعه دانش از طریق کشف و به اشتراک‌گذاری دانش؛
 - استقرار روش‌هایی که دانش به‌راحتی مورد استفاده قرار گیرد و به اشتراک گذاشته شود؛
 - دانش به‌طور مؤثر به‌عنوان عاملی برای دستیابی به پیشرفت و موفقیت به‌کار گرفته شود.
- نعمتی شمس‌آباد و همکاران (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان «مدیریت دانش دین‌بنیان» مسئله بنیادی تمدن غرب را تسخیر عالم معرفتی می‌کنند که از طریق تغییر معنا و حتی مبنای علم و دانش و اعمال مدیریت عمل‌گرا بر روی دانش صورت گرفته است. البته برای اثبات این ادعا الگویی برای تبیین روش‌شناختی و نحوه شکل‌گیری یک تمدن ارائه کرده‌اند. جدول ۱ مفهوم‌سازی مدیریت دانش در تمدن دینی بر مبنای برخی استعاره‌های دانش در معارف اسلامی را نشان می‌دهد.

جدول ۱. مفهوم‌سازی مدیریت دانش در تمدن دینی (نعمتی و دیگران، ۱۳۹۴)

دانش به مثابه روزی (رزق)	دانش به مثابه کلید (مفتاح)	دانش به مثابه چراغ (سراج)	دانش به مثابه ترازو (میزان)
دانش: رزق و روزی معنوی فرد، سازمان و جامعه. مدیریت دانش به مثابه تأمین رزق و روزی و مایه حیات معنوی مدیر دانش به مثابه واسطه رزی	دانش: کلید گشودن قفل‌های بسته و حل مسائل فرد، سازمان و جامعه. مدیریت دانش به مثابه شاه‌کلیدی برای بازکردن قفل‌های بسته. مدیر دانش به مثابه کلیددار	دانش: چراغ، سراج و نور هدایت فرد، سازمان و جامعه. مدیریت دانش به مثابه چلچراغ هدایت و روشنگر مسیر حرکت مدیر دانش به مثابه چراغ‌دار	دانش: ترازو، میزان و معیار سنجش حق فرد، سازمان و جامعه. مدیریت دانش به مثابه ابزار حاکمیت حق و تثبیت عدالت. مدیر دانش به منزله قاضی (حاکم) عادل

اخوان و خادم‌الحسینی (۱۳۹۲) با هدف فراهم آوردن زمینه‌ای برای رده‌بندی مدیریت دانش و مدیریت دانش اسلامی-شیعی پس از بررسی مدیریت دانش و مقایسه آن با مفاهیم و اصول اسلامی با ارائه الگوی ترکیبی مدیریت دانش اسلامی-شیعی به بررسی تطبیقی مدیریت دانش و مدیریت دانش اسلامی بر پایه احادیث و تبیین رابطه قرآن و علم به‌ویژه دانش روز از دیدگاه منابع شیعی پرداخته‌اند.

منطقی (منطقی، اکبری، ۱۳۸۷) در مقاله‌ای با عنوان «مدیریت دانش با الهام از منابع اسلامی» با توجه به ضرورت تکمیل چرخه حیات یا فرایند مدیریت دانش، این فرایند را بررسی کرده است. در این مقاله محقق پس از تبیین مفاهیم به بررسی مدیریت دانش و فرایند سکوت، کسب، نگهداری، به‌کارگیری و انتشار دانش با الهام از منابع اسلامی می‌پردازد. او پس از تبیین مفاهیمی همچون داده، اطلاعات و دانش به تبیین حکمت و خرد پرداخته است. در ادامه این مقاله آمده است که از منظر منابع اسلامی، مدیریت دانش عبارت از تلاش برای تحقق دانایی‌های کارکنان، مدیران و ذی‌نفعان درونی و بیرونی سازمان از طریق فرایند سکوت، کسب، نگهداری، به‌کارگیری و انتشار دانش و برگرفته از آموزه‌های اسلام برای نیل به اهداف متأثر از نظام ارزشی اسلام است.

روش تحقیق

با توجه به اهداف انجام این تحقیق بنیادی، که منجر به کشف مبانی و اصول برگرفته از منابع اسلامی و درنهایت ارائه نظریه می‌شود، در میان روش‌های تحقیق کیفی، از روش تحقیق نظریه‌مبنایی^۱

استفاده شد. این پژوهش از نوع پژوهش‌های تفسیری است و برای نوعی نظریه‌پردازی تعریف شده است و مبانی فلسفی آن پدیدارشناسی است. سه عنصر اصلی روش نظریه‌پردازی داده‌بنیاد مفاهیم، مقوله‌ها و قضیه‌ها هستند. در روند انجام تحقیق ابتدا از طریق کدگذاری باز، مفاهیم شناسایی و ویژگی‌ها و ابعاد آن‌ها در داده‌ها کشف شدند. از آنجاکه در این مرحله، مقوله‌های اولیه نظریه شکل می‌گیرد، مقوله‌ها را بر همه داده‌های جمع‌آوری شده بنیان نهادیم. در کدگذاری محوری، فرایند ربط‌دهی مفاهیم و نیز مقوله‌ها و پیوندادن آن‌ها انجام شد. در این مرحله، شاخص‌ها، مؤلفه‌ها، ابعاد و مفاهیم و مضامین حاصل از کدگذاری باز تدوین شده و سر جای خود قرار گرفته است تا دانش فزاینده‌ای درباره روابط ایجاد شود. برای دستیابی به مدل و نظریه نهایی، تحقیق مستلزم جمع‌آوری و تحلیل هم‌زمان و زنجیره‌وار داده‌ها برای شکل‌گیری مفاهیم، مقوله‌ها و مضامین تحقیق است.

جامعه آماری این پژوهش دو منبع اصلی یعنی تفسیر تسنیم در حوزه قرآن کریم و دیگری میزان الحکمه در حوزه روایات و احادیث است. جدول ۲ آمار کلمات علم و حکمت و یقین را در قرآن و روایات میزان الحکمه نشان می‌دهد.

جدول ۲. آمار کلمات علم و حکمت و یقین در قرآن و روایات میزان الحکمه

روایات	قرآن	ریشه کلمه
۲۰۸۴	۸۵۴	ریشه علم
۳۷۱	۴۱۵	ریشه حکمت
۲۰۷	۶۹	ریشه ظن
۸۱۲	۲۸	ریشه یقین

تحلیل داده‌ها درباره دانش، ارکان و انواع آن از منظر اسلام و جایگاه راهبردی آن واژه‌هایی که قرآن کریم درباره انواع ادراک به کار می‌برد حدود ۲۰ لفظ است؛ این واژه‌ها عبارت‌اند از: ظن، حسابان، شعور، ذکر، عرفان، فهم، فقه، درایت، یقین، فکر، رأی، زعم، حفظ، حکمت، خیره، شهادت، عقل و نیز الفاظی مانند: قول، فتوا، بصیرت. هریک از این واژه‌ها با یک یا چند ویژگی از موارد دیگر ممتاز می‌شود (جوادی آملی، ۱۳۸۴: ص ۲۰۶). از بین این واژه‌ها کلمات علم، یقین، حکمت و عقل مورد توجه قرار گرفت. پس از استخراج مفاهیم حاصل از روایات و

آیات درخصوص مفهوم کلی دانش و علم مقولات و مضامین به‌دست آمد. نام مقوله‌ها را محقق انتخاب کرده که بیانگر بیشترین ارتباط میان برخی کدهای اولیه است. پس از آن مقوله‌ها نیز گروه‌بندی شدند و مضامین را شکل دادند. در شکل ۱ کلیه مفاهیم و مقوله‌ها و مضامین مرتبط با دانش و خصوصیات و ویژگی‌های آن که مرتبط با سؤال اول تحقیق است نشان داده می‌شود.

یافته‌ها و نتایج

دانش و ارکان، انواع و جایگاه آن از نگاه اسلام ناب محمدی (صلوات‌الله‌علیهم‌اجمعین) چیست؟

تعریف دانش در مدیریت دانش به‌صورت عملیاتی به دانشی اطلاق شد که انسان برای رفع نیازهای دنیایی و آخرتی به دنبال کسب آن است و به آن نیاز دارد، اما دانش در اسلام ماهیت ویژه‌ای دارد. برخی از مهم‌ترین ویژگی‌های دانش از منظر اسلام و مقایسه آن با دانش رایج به شرح جدول ۳ است.

جدول ۳. مقایسه دانش مرسوم در مدیریت دانش رایج و دانش در اسلام

دانش در مدیریت دانش رایج	دانش از منظر اسلام
دانش برای تأمین راحتی و آسایش بشر است.	دانش برای تنظیم زندگی انسان در جهت سعادت دنیا و آخرت است.
هدف از کسب و به‌کارگیری دانش اهمیت چندانی ندارد.	هدف در همه فرایندهای مربوط به دانش اهمیت دارد و در ارزش و نتیجه آن مؤثر است.
دانش بدون عمل ضرری ندارد.	دانش بدون عمل نه تنها سودمند نیست که مضر هم هست.
آسایش مادی فراهم می‌کند.	به‌طور مطلق حیات بخش دنیا و آخرت است.
از تجربه حاصل می‌شود.	سطوح مختلف آن با ابزار مختلف تجربی و غیرتجربی به‌دست می‌آید.
دائماً در حال تغییر است.	سطح مادی آن متغیر و سطوح دیگر آن ثابت است.
برای راهبردهای کلان و بلندمدت لازم است.	برای راهبردهای کلان و ابدی لازم است.
جایگاه انسان را در دنیا ارتقا می‌دهد.	برترین فضیلت دنیایی و آخرتی برای انسان است.
دانش با ناعدالتی و ظلم قابل جمع است.	وجود دانش نشانه وجود عدل است.
صرفاً با تدریس حاصل می‌شود.	تدریس دانش و تعلیم دانش تفاوت دارد. تدریس گاهی به فهم منجر نمی‌شود، ولی تعلیم همیشه به فهم منجر می‌شود.
لزوماً زینت دارنده آن نیست.	دانش زینت دانشمند است.

ارزشمندی در دانش سودمند است.	دانش نافع ارزشمند است. تفاوت نفع و سود در خودمحوری و خدامحوری است. سودمندی برای خودمحوری و نفع برای خدامحوری است.
کسب دانش تجربی از طرق مادی است.	دانش در همه سطوح ماهیت مجرد دارد.
منبع دانش طبیعت است.	منبع ابتدایی دانش خلقت و منبع غایی آن خداست.
دانش اکتسابی و حصولی است.	دانش یا اکتسابی و حصولی است یا حضوری، در اصل همه دانش‌ها حضوری هستند.
دانش لزوماً صاحب خود را متخلق به اخلاق پسندیده نمی‌کند.	دانش موجب حسن خلق و خوبی سجایای دانشمند می‌شود.
دانش پرسود و دارای منفعت مادی ارزشمند است.	برترین دانش خداشناسی و خودشناسی است.

هستی‌شناسی مدیریت دانش از منظر قرآن کریم، روایات و احادیث

پاسخ به سؤالات اساسی هستی‌شناسی پایه و اساس سایر معرفت‌ها را به وجود می‌آورد. سؤال‌های مهم هستی‌شناسی درباره دانش در جدول ۱۰ نشان داده شده است. مقوله‌ها و مضامین مستخرج از مفاهیم درخصوص هستی‌شناسی در جدول ۴ نشان داده می‌شود.

جدول ۴. مقوله‌ها و مضامین مستخرج از مفاهیم درخصوص هستی‌شناسی

مضامین	مقوله‌ها
جهان لایتناهی، دانش بی‌انتها	علت کلی آفرینش جهان دانش است؛ دانش برتر شناخت علم و قدرت خداست؛ دانش اولین نعمت برای هدایت انسان؛ هستی پایان‌ناپذیر دانش پایان‌ناپذیر
دانش، زندگی بخش و آبادگر	دانش تأمین‌کننده زندگی؛ دانش زندگی بخش اسلام و ستون دین مایه زندگی و روشنایی بخش؛ دانش زندگی بخش دارنده دانش است.
دانش، نور و روشنایی بخش	روشنایی بخش عقل؛ از بین برنده جهل؛ دانش نور و فیض الهی است؛ دانش نور است. هستی به نور روشن است. کسی که بی دانش است بی نور است و یا نابیناست. عاقبت عدم عملی کردن علم: نابینا بودن در قیامت
پشتیبانی مخلوقات از انسان در کسب دانش	فرشتگان به جوینده دانش توجه دارند؛ جستن دانش جلب استغفار ملائکه می‌کند؛ همه چیز برای جوینده دانش آموزش خواهی می‌کند.

بهشت ثمره جوینده دانش است؛ عاقبت دنیا یا بهشت است یا دوزخ. به‌کارگیری دانش نتیجه بهشت را در آخرت فراهم می‌کند؛ عاقبت خوش برای یاددهنده دانش است؛ مجازات مضاعف برای عالمان بدون عمل؛ ترک عمل به دانسته‌ها موجب پشیمانی است.	بهترین عاقبت برای جوینده و دارنده دانش
هستی آفرینش خداست؛ فهم و دانش این معرفت را بالا می‌برد و ایجاد پروا از خدا می‌کند؛ عبودیت در کسب دانش مؤثر است.	عبادت و دانش
هستی براساس دانش و حکمت بنا شده است؛ دانش واقعی جان آدمی را متحول می‌کند؛ دانش در جان آدمی تأثیر دارد (طلاق: ۱۲).	رسیدن به هدف خلقت با دانش

تأثیر مفاهیم مستخرج از آیات و روایات در مدیریت دانش به شرح جدول ۵ است.

جدول ۵. مفاهیم مستخرج از آیات و روایات در مدیریت دانش

مضامین حاصل از هستی‌شناسی اسلامی درباره دانش	تأثیر مفهومی در مدیریت دانش
جهان لایتنهای است و دانش حاصل از آن بی‌انتهاست.	مدیریت کردن دانش به‌دلیل ماهیت گسترده و به‌شدت در حال گسترش آن به‌طور مطلق و کامل میسر نیست و این باعث محدودیت در عملکرد مدیریت دانش می‌شود. همچنین، چرخه حیات دانش پایان‌ناپذیر است.
دانش خلق خداست و نعمت اوست.	شکر نعمت در استفاده صحیح و عقلانی از دانش است. مدیریت دانش زمینه این استفاده را فراهم می‌کند.
دانش، نور و روشنایی بخش	مدیریت دانش به‌عنوان موضوعی بین‌رشته‌ای برای از بین بردن تاریکی‌های جهل و نادانی به‌کار می‌رود. مدیریت دانش به‌مثابه چراغی نور دانش را گسترده و منتشر می‌کند.
پشتیبانی مخلوقات از انسان در کسب دانش	مخلوقات به‌طور عام و انسان‌ها به‌طور خاص جزء منابع دانش در مدیریت دانش کسب دانش لحاظ می‌شود.
دانش زندگی بخش و آبادگر است.	یکی از شاخص‌های موفقیت استقرار مدیریت دانش در سازمان و هر ساختار دیگر رشد و بهبود وضعیت حیات آن مجموعه است.
رسیدن به هدف خلقت از طریق دانش	مدیریت دانش از این منظر برترین رشته علمی است؛ چراکه در تولید و به‌کارگیری عامل اصلی دستیابی به هدف خلقت تأثیر مستقیم دارد.

در هستی‌شناسی اسلامی مشخص شد علت کلی آفرینش جهان دانش است؛ دانشی درباره‌ی شناخت علم و قدرت خداوند متعال. دانش اولین نعمت برای هدایت انسان است و چون هستی پایان‌ناپذیر است، دانش نیز پایان‌ناپذیر خواهد بود و به تبع آن کسب دانش پایانی ندارد. براساس این هستی‌شناسی، دانش تأمین‌کننده‌ی زندگی و حیات‌بخش اسلام و ستون دین است و روشنایی زندگی و جان انسان‌هاست. دانش زندگی‌بخش و آبادگر است و عقل را روشنایی می‌بخشد. دانش نور است و چون همه‌چیز به نور روشن است، پس همه‌چیز به دانش روشن و واضح خواهد بود و کسی که بی‌دانش است چشمان وجودش بسان کوران بی‌سو است. به همین سبب است که بی‌دانشان در قیامت نایبنا محشور می‌شوند.

براساس این نوع معرفت‌شناسی فرشتگان و بلکه همه‌ی موجودات به جوینده‌ی دانش توجه دارند و برای او استغفار می‌کنند. عاقبتی در انتظار همه‌ی انسان‌هاست و عاقبت جوینده‌ی دانش بهشت است. در این جهان‌بینی دانش بدون عمل هیچ است و مجازات مضاعف برای عالمان بدون عمل در نظر گرفته می‌شود و به‌راستی که ترک عمل به دانسته‌ها موجب پشیمانی است. عبودیت در کسب دانش مؤثر است و کسب دانش از برترین عبادت‌هاست. دانش واقعی جان آدمی را متحول می‌کند و در آن تأثیر دارد و به همین خاطر شاخص ارزش‌گذاری انسان در این جهان‌بینی میزان دانش فرد است.

معرفت‌شناسی مدیریت دانش از منظر قرآن کریم، روایات و احادیث

برای تبیین معرفت‌شناسی مدیریت دانش با سؤال‌های اصلی معرفت‌شناسی نظیر سؤال درباره‌ی حقیقت دانش و نحوه‌ی حصول آن و سؤال درباره‌ی چگونگی حصول معرفت و ابزارهای آن به سراغ متون تحقیق رفتیم. سؤال‌های اساسی معرفت‌شناسی و پاسخ اجمالی آن‌ها با استفاده از نتایج حاصل از بررسی متون جامعه‌آماري تحقیق و نیز تأثیر این سؤال‌ها در مدیریت دانش در جدول ۶ نشان داده می‌شود.

جدول ۶. معرفت‌شناسی مدیریت دانش از منظر قرآن کریم، روایات و احادیث

سؤال‌های معرفت‌شناسی	پاسخ اجمالی	تأثیر در مدیریت دانش
ویژگی‌های اصلی دانش چیست؟	دانش ماهیت مجرد دارد.	مدیریت دانش صرفاً ابزار مادی ندارد.
	دانش نعمت معنوی خداست.	مدیریت دانش ابزاری برای استفاده درست از نعمت‌های الهی
	ریشه دانش خداوند است.	طلب دانش از خدا در فرایند کسب دانش (با واسطه یا بی واسطه)
	بالاترین عبادت	مدیریت دانش به‌عنوان ابزاری برای عبادت
	دانش بی‌انتهاست.	راهبردهای کلان، آینده‌نگر و نامحدود در مدیریت دانش
	برترین دارایی و شرافت و ارزش وجودی بالا	حرص در جلب این دارایی و کسب دانش
	دانش ظرفیت‌ساز است.	رابطه متقابل تولید و کسب دانش
	نقش راهبردی دانش	تدوین استراتژی، پیاده‌سازی و ارزشیابی
	دانش میراث ماندگار و ماندگاری بالا	مدیریت دانش به‌عنوان راهبرد همیشگی و دائمی
	دانش ملاک برتری است.	سطح‌بندی دانشوران بر مبنای میزان و نوع دانش
	دانش تأمین‌کننده حیات انسان	نقش راهبردی مدیریت دانش در زندگی
	دانش توانمندساز خرد و عقل	توجه به خرد در هرم دانش در مدیریت دانش
	نامحدودبودن دانش	محدودیت مدیریت دانش در مدیریت همه دانش‌ها
	ارزش متفاوت دانش‌ها (نافع و غیرنافع)	مبحث شاخص طبقه‌بندی دانش در مدیریت دانش
	حافظ و نگهدارنده صاحب خود است.	مدیریت دانش ابزار تثبیت و توسعه فرهنگی
	دانش در جان مؤمن رسوخ می‌کند.	کشف و استخراج دانش ضمنی و تبدیل آن به دانش صریح
	دانش نگهدارنده دانشور است.	مدیریت دانش ابزاری برای ایجاد چرخه حیات سازمان و سازمان‌یادگیرنده
	دانش مزیت رقابتی بالایی است.	مدیریت دانش به‌عنوان ابزار راهبردی
	دریافت دانش تدریجی است.	مدیریت دانش برنامه‌ریزی مستمر است.
	دانش و عمل قرین یکدیگر	ضمیمه‌کردن بخش عمل و نظارت بر عمل به مدیریت دانش
حلم، گفتار نیک، افتادگی، احسان، زینت دانش	شاخص‌های موفقیت اجرای مدیریت دانش	
دانش چه انواع و چه مراتبی دارد؟	گمان، دانش، یقین	مدیریت دانش متناسب با مرتبه دانش
	علم‌الیقین، عین‌الیقین، حق‌الیقین	مدیریت دانش متناسب با علم حضوری و حصولی
	علم حضوری یا لدنی، علم حصولی	مدیریت دانش متناسب با نوع دانش عقلی
	دانش تجربی، دانش فطری، دانش عقلی	شاخص‌های اعتقادی، اخلاقی و احکامی برای سنجش و ارزیابی مدیریت دانش

کاربردی بودن	ایجاد بخش کاربرد در مدیریت دانش و شناخت و رعایت شاخص‌ها	شاخص‌های ارزش‌گذاری دانش چیست؟
نافع بودن	کارایی، بهینه‌سازی و بهره‌وری در مدیریت دانش	
در راستای اهداف	رویکرد راهبردی مدیریت راهبردی	
نیت و هدف الهی	شاخص ارزیابی موفقیت در مدیریت دانش اسلامی	
منجر به خداشناسی	تعیین اهداف غایی و تلاش برای دستیابی در مدیریت دانش	
منجر به شناخت خود و خلقت		
اثرات فردی	شاخص ارزیابی موفقیت مدیریت دانش در مدیریت دانش اسلامی	اثرات فردی و اجتماعی دانش چیست؟
اثرات اجتماعی		
تدبیر امور و هدایت خلق		
افزایش ظرفیت انسان		
هدف مناسب در کسب دانش	شناخت الزامات و شاخص‌های انتخاب دانش، کسب دانش و به‌کارگیری دانش در مدیریت دانش از منظر اسلام کسب هر دانشی جایز نیست. ارزش کسب انواع دانش یکسان نیست. انتشار دانش وظیفه دانشوران است. احتکار دانش جایز نیست.	انواع کسب دانش چیست؟
دوری از اهداف غیرالهی		
رعایت مراحل کسب دانش		
در نظر گرفتن ظرفیت افراد		
تحمل شرایط سخت		
و جوب کسب دانش بر همگان		
تلاش مضاعف		
توجه به محتوای دانش قبل از یادگیری		
توجه به فایده و نفع دانش		
توجه به کسب دانش نافع		
رتبه‌بندی یا اولویت‌بندی در کسب		
ترغیب دیگران به کسب دانش		
کسب دانش از مرجع اصلی		
تعهد دانشوران به انتشار دانش		
صرف وقت برای آموختن نیکوترین دانش‌ها		
ارزش‌گذاری انسان‌ها با شاخص دانش		
عمل به دانسته‌ها		

انسان‌شناسی و مدیریت دانش

با توجه به انسان‌شناسی اسلامی شاخصه‌هایی برای انسان جو‌یای دانش، دانشوران، تعلیم‌دهندگان و به‌کارگیرندگان دانش استخراج شد. برخی از این مشخصات عبارت‌اند از:

دانش فطری: قرآن انسان را موجود آگاه بالفعل می‌داند؛ نه آگاه بالقوه. انسان هنگام تولد

از دانش اکتسابی حصولی بهره‌ای ندارد؛ ولی دارای علوم حضوری و شهودی است، زیرا انسان روحی مجرد دارد که نزد خود او حاضر است و همواره خود را می‌بیند و اصول و اساس چیزی را که سعادت و شقاوت او را می‌سازد، ادراک می‌کند. علمی که با انسان زاده می‌شود و همیشه همراه اوست علم خداشناسی، آشنایی با اسماء حسناى الهی، خطوط کلی وحی و نبوت و راه‌های اصلی رسالت، شریعت و غیره است که از نظر قرآن همگی علومى فطرى هستند. اعتدال خلقت انسان به آگاهی او از مایه سعادت و شقاوت خویش است.

دانش اکتسابی: به جز علوم فطری، انسان توانایی کسب دانش‌های دیگری را دارد. علوم و معارف الهی و اصول ارزشی نظیر خداشناسی، معادشناسی، شناخت فضایل و غیره در انسان وجود دارد، ولی دانش‌های دیگری مانند علوم تجربی و ریاضی وجود دارد که محصول کاوش‌های بشری و مهمان روح آدمی است؛ به عبارت دیگر، این دانش‌ها که عمدتاً تجربی و اکتسابی‌اند تنها در عالم دنیا و جهان مادی همراه انسان هستند و پس از مهاجرت او به عالم آخرت از او رخت می‌بندند، مگر آنکه علوم کسبی در روند معرفت، هماهنگ با علوم فطری ثابت و جاودان شوند.

دانش و قدرت: «حیات» اساسی‌ترین عنصر وجود انسان است و نشانه و شاخص حیات بشری دانش و قدرت است. مفهوم «علم» روشن است و در واجب و ممکن به یک معنی است؛ ولی از لحاظ مصادیق، متعدد و دارای مراتب گوناگون است. عالی‌ترین مرتبه آن برای خداست و موجودات دیگر، بالطبع یا بالعرض، بهره‌ای از آن دارند و به تعبیر صحیح‌تر، علم سایر موجودات تنها مظهر علم خداست و ممکنات از علم خدا بهره‌مندند؛ اما اجمالاً «قدرت» بدین معناست که موجودی که اگر بخواهد، کاری را انجام می‌دهد و چنانچه نخواهد، کاری نمی‌کند، دارای قدرت است (جوادی آملی، ۱۳۸۶: ص ۱۹۰). درباره قدرت انسان نیز می‌توان به دو بحث استعمار و تسخیر استدلال کرد. استعمار یعنی خداوند از انسان خواسته است که زمین را آباد کند؛ پس توان و شرایط لازم برای این کار را هم فراهم کرده است (همان: ص ۲۰۳). تسخیر یعنی ذات اقدس الهی توانایی انسان را به زمین محدود نکرده و از عمق دریاها تا اوج سپهر را مسخر او کرده است؛ اقیانوس‌ها و دریاهای کوچک و بزرگ مسخر انسان است تا هم کشتیرانی و صید کند و هم گوهرهای دریایی را استخراج کند؛ نه تنها تا عمق دریاها که تا اوج سپهر هم مسخر انسان است (همان: ص ۲۰۵).

از پاسخ به این سؤال‌ها استنباط می‌شود در معرفت‌شناسی اسلامی، مدیریت دانش صرفاً ابزار مادی ندارد و کسب آن از وظایف انسان در قبال نعمت‌های پروردگار است. طلب دانش از خدا (با واسطه یا بی‌واسطه) صورت می‌گیرد و چون کسب دانش عبادت است، باید ویژگی‌های لازم برای

یک عبادت مانند اخلاص و شرایط آن رعایت شود. کلان‌نگری، آینده‌نگری و قانع‌نشدن از دیگر تأثیرهای معرفت‌شناسی اسلامی دانش است. دانش در این معرفت‌شناسی دارای برتر انسان است و حرص در جلب این دارایی مذموم نیست. انسان و دانش رابطه‌ی دو سویه دارند و هریک موجب ارتقای دیگری است. تدوین استراتژی، پیاده‌سازی و ارزشیابی از مزیت‌های دانش در این نگاه است و نظریه‌ی دانش برای مدیریت دانش زمان و مدت قائل نیست. ارزش‌گذاری دانش در مدیریت دانش منجر به نقش راهبردی مدیریت دانش می‌شود و ابزار اصلی انسان برای زندگی، یعنی خرد و قدرت تعقل، را تقویت می‌کند. در این نگاه، مدیریت دانش ابزار تثبیت و توسعه‌ی فرهنگ دینی و عقلانی است و موفقیت در آن برنامه‌ریزی مستمر می‌طلبد. در نظر گرفتن مسائل اخلاقی در مدیریت دانش و اهمیت به نقش اخلاق در مدیریت از دیگر تأثیرهای معرفت‌شناسی اسلامی در مدیریت دانش است.

انسان در نظر گرفته‌شده در انسان‌شناسی اسلامی دارای مراتب چهارگانه‌ی مادی، مثالی، عقلی و الهی است. وجود مادی وظایف عالم ماده را لازم می‌کند و سایر مراتب انسان الزامات دیگری را برای آن به وجود می‌آورد. تأثیر این نوع انسان‌شناسی بر انسان جویای دانش، دانشوران، تعلیم‌دهندگان و به‌کارگیرندگان دانش در خلال متون تحقیق آمده است که پس از بررسی‌ها به صورت مبسوط در فصل پیش ارائه شد. نتایج حاصل به طور خلاصه نشان می‌دهد که مراتب مختلفی از دانش را به صورت بالفعل و بالقوه داراست. دانش بالقوه انسان با نام دانش فطری معرفی شده است. از این دانش به دانش حصولی نیز یاد می‌شود. زیرا انسان روحی مجرد دارد که نزد خود او حاضر است و همواره خود را می‌بیند و اصول و اساس چیزی را که سعادت و شقاوت او را می‌سازد، ادراک می‌کند. علمی که با انسان زاده می‌شود و همیشه همراه اوست علم خداشناسی، آشنایی با اسماء حسنا‌ی الهی، خطوط کلی وحی و نبوت و راه‌های اصلی رسالت، شریعت و غیره است که از نظر قرآن، همگی علومی فطری‌اند؛ علاوه بر این، علوم دانش اکتسابی نیز جزء دانش‌های بالقوه بشرنده دانش‌های دیگر همچون علوم تجربی و ریاضیات که محصول کاوش‌های بشری‌اند موقت و زودگذرند. این دانش‌ها عمدتاً تجربی و اکتسابی‌اند و تنها در عالم دنیا و جهان مادی همراه انسان هستند و پس از مهاجرت او به عالم آخرت از او جدا می‌شوند.

روش‌شناسی مدیریت دانش از منظر قرآن کریم، روایات و احادیث

در جدول ۷ پاسخ این سؤال که مدیریت دانش از منظر اسلام چگونه و با چه روشی شکل می‌گیرد، برگرفته از نتایج تحقیق و کدگذاری سه‌گانه داده‌ها، نشان داده شده است.

جدول ۷. روش‌شناسی مدیریت دانش از منظر قرآن کریم، روایات و احادیث

سؤال‌های روش‌شناسی	پاسخ اجمالی	تأثیر در مدیریت دانش
دانش چگونه به دست می‌آید؟	با حصول مقدمات	مرحله آماده‌سازی مقدمات پیش از مرحله کسب دانش
	تأثیر عوامل معنوی در کسب دانش	در نظر گرفتن معنویات در مراحل مدیریت دانش به‌ویژه مرحله تولید دانش
	از طریق عمل به دانش	راه‌های تولید دانش و نیز در نظر گرفتن مرحله کاربست دانش در مدیریت دانش
	روش‌های متنوع و متعدد	توجه به انواع و مراتب دانش و استراتژی‌های متناسب با آنان در کسب دانش
	تلاش و تحمل دشواری‌ها	در نظر گرفتن انگیزه‌سازی در بخشی از فرایندهای مدیریت دانش، انگیزه‌سازی و پاداش‌دهی
	حرص در کسب دانش	کسب دانش از طریق آموزش مستقیم و غیر مستقیم
	بهره‌گیری از علوم دیگران	امکان‌سنجی پیش از انجام مراحل مختلف مدیریت دانش
	زمان و شرایط مناسب	برنامه‌ریزی برای استقرار و انجام مدیریت دانش
	استمرار در کسب دانش	حفظ دانش با عمل به آن
	دانش چگونه حفظ می‌شود و گسترش می‌یابد؟	توسعه دانش با عمل به آن
تکمیل دانش با عمل به آن		پیش‌بینی بخش تکلیفی و وظیفه‌ای در مدیریت دانش برای دانشوران
مخفی نکردن از اهل دانش		سنجش ظرفیت و اهلیت مخاطبان در اعطای دانش در مراحل به‌اشتراک‌گذاری دانش
پرهیز از در اختیار قراردادن دانش به نااهلان		پرسش و مذاکره علمی با دانشوران
شبهه‌های تولید دانش و تبدیل دانش ضمنی به صریح		

یافته‌های تحقیق درباره روش‌شناسی و ارتباط آن با مدیریت دانش به این پرسش‌های اصلی این‌گونه پاسخ می‌دهد که دانش در ابتدا با فراهم کردن مقدمات، انگیزه و ابزار مادی و معنوی حاصل می‌شود. در ادامه عمل به دانش و استفاده از روش‌های متنوع و نیز تلاش و تحمل دشواری‌ها و استمرار در کسب دانش بسیار مهم و مؤثر است. عمل به دانش از روش‌های اصلی و راهبردی در مدیریت دانش است؛ به عبارت دیگر، روش‌شناسی این مدیریت نشان می‌دهد حفظ دانش، توسعه آن و تکمیل آن به عمل کردن به دانش وابسته است. مهم‌بودن انتشار دانش در این روش‌شناسی نباید غفلت از نکات مهمی همچون مخفی نکردن دانش از اهلیش و پرهیز از در اختیار قراردادن دانش به نااهلان را به‌وجود آورد.

مبانی مدیریت دانش از منظر قرآن کریم، روایات و احادیث

پیش از بیان مبانی، براساس یافته‌های حاصل از متون تحقیق، مشخص شد که فرایندهای مرتبط با دانش در چهار بخش تولید و گسترش دانش، تحلیل دانش، حفظ و نگهداری دانش و به‌کارگیری دانش قابل تقسیم هستند. تولید دانش تمام شیوه‌های کسب دانش را شامل می‌شود. منظور از تحلیل دانش ارزیابی و ارزش‌گذاری دانش است تا از این طریق بتوان دانش نافع را از غیرنافع تشخیص داد و هر دانشی را به اندازه ارزش آن کسب کرد. در حفظ و نگهداری دانش اهمیت حفظ دانش و نحوه نگهداشت آن در نظر است و درنهایت درباره اهمیت به‌کارگیری دانش و ثمرات آن بحث می‌شود.

مقوله‌ها و مضامین تشکیل دهنده مبانی مدیریت دانش

مقوله‌ها و مضمون‌های حاصل از یافته‌های تحقیق که در چهار فرایند کلی قابل تقسیم است و مبانی مدیریت دانش را مشخص می‌کند به شرح جدول ۸ است.

جدول ۸. مقوله‌ها و مضامین تشکیل دهنده مبانی مدیریت دانش

مضمون	مقوله
تولید و گسترش دانش	عمل به دانش موجود تسهیل‌کننده کسب دانش جدید است. کسب دانش با توجه به ماهیت دانش‌ها روش‌های متنوعی دارد. کسب دانش با تلاش و تحمل دشواری‌ها حرص در کسب دانش ممدوح است. بهره‌گیری از عوامل معنوی در کسب دانش عمل به دانسته‌ها برای کسب دانش بهره‌گیری از علوم دیگران در کسب دانش؛ گسترش دانش
منابع دانشی	منبع اصلی دانش خداوند متعال است؛ کسب دانش از مرجع اصلی
هدف اصلی و کلان خلقت	دانش مزیت رقابتی بالایی است؛ دانش ارزش وجودی بالایی دارد؛ کسب دانش مهم‌ترین وظیفه انسان است.
محدوده دانش	نامحدودبودن دانش؛ نامحدودبودن میزان کسب دانش
ارزش‌گذاری دانش	شناخت‌شناسی؛ علوم کاربردی؛ کاربرست دانش؛ نافع بودن؛ نیت و هدف از کسب دانش؛ خداشناسی، برترین دانش
نگهداشت دانش	ظرف دانش، کتمان و مخفی کردن دانش از اهلش دانش را از بین می‌برد.

اثرهای وجودی	ارتقای فضایل و کمالات وجودی انسان با کسب دانش و به‌کار بستن آن حافظ و نگهدارنده؛ رسوخ دانش در جان مؤمن؛ دانش زندگی‌بخش و احیاگر؛ یاری‌گر عقل و خرد؛ رابطه متقابل عقل و دانش؛ صفات و کمالات؛ اثرهای اجتماعی
--------------	---

تسهیل‌کننده‌های کسب دانش

با توجه به گستردگی دانش‌ها بر حسب مرتبه، سطح، نوع، هدف، غایت، مخاطب و شرایط زمانی و مکانی، روش‌ها و عوامل مؤثر بر کسب دانش نیز متفاوت است. گاهی کسب دانش از طریق اعطای الهی است که به آن علم حضوری می‌گویند و گاهی به‌صورت غیر مستقیم و با ابزار و واسطه‌هاست که به آن علم اکتسابی می‌گویند. در صورتی که مقدمات کسب دانشی به‌درستی فراهم شود، حصول آن قطعی و اجتناب‌ناپذیر است؛ اگر چه دریافت‌کننده آن به فهم دانش حاصل اعتراف نکرده و از پذیرش آن سر باز زند. بنابراین، برای کسب دانش می‌توان از روش‌های متنوع کسب علم مانند پرسش، اعطا، تعلم، تجربه، تحقیق، تدریس، عمل و تعلیم بهره جست. همچنین، یادگیری بدون عمل به دانش قبلی مضر است و حتی منجر به جهل و عناد نیز می‌شود. زیربنا و اساس هر دانشی تلاش در جهت مرحله کسب آن دانش است.

تلاش و کوشش، حرص و طمع

آزمندی در کسب دانش نه‌تنها مذموم نیست بلکه لازم و ضروری نیز هست و توصیه شده است؛ چراکه دانش جز با تلاش و کوشش مداوم کسب نمی‌شود. جوینده دانش سیری ندارد و گرسنه‌ترین انسان جوینده دانش است. دانش را در هر شرایطی باید جست و برای به‌دست آوردنش سختی‌ها را به جان خرید تا شیرینی منفعت آن را به‌دست آورد.

منبع و مرجع

در نگاه آیات و روایات منبع اصلی همه دانش‌ها در هر سطحی خداست و افراد دیگری که دارای دانش هستند همه با واسطه یا بی‌واسطه دانش را از او دریافت کرده‌اند. یادگیری از خلقت و همه موجودات آن یادگیری از منبع اصلی ولی با واسطه تلقی می‌شود. هیچ‌کس هیچ نمی‌آموزد مگر اینکه دانشش را با واسطه یا بی‌واسطه از منبع الهی دریافت کرده است.

عوامل معنوی

چنانچه بیان شد، دانش نعمت است و نعمت‌ها در دو مرتبه قرار دارند. مرتبه‌ای از نعمت را آفریدگار و خالق هستی با صلاح‌دید خود و براساس نیاز قطعی به هر موجودی عطا کرده است. نظیر ابزار و لوازم مادی برای زندگی در دنیا که عمدتاً این نعمت‌ها بین همه موجودات زنده اعم از حیوانات و انسان‌ها مشترک است و مرتبه دوم، نعمت‌هایی که برای رشد و ارتقا و رسیدن به مراتب بالاتر، هم در زندگی دنیا و هم پس از آن، در عوالم بالاتر لازم و ضروری است که این نعمت‌ها با توجه به افراد و ظرفیت بالقوه انسان‌ها و ظرفیت بالفعلی که به دست می‌آورند متفاوت است؛ از این رو، برای کسب رزق معنوی دانش امور معنوی همچون عبادت بسیار موثر است. سرآمد همه امور معنوی تقوی و پرهیزکاری است که زمینه کسب دانش را فراهم می‌کند. امور معنوی تأثیر بیشتری در علوم لدنی، که مستقیماً از جانب خدا عطا می‌شوند، دارند و برای رسیدن به درجه بالای علم و معرفت چاره‌ای جز عبودیت و بندگی کامل در برابر منبع و چشمه جوشان علم الهی نیست.

ارزش وجودی دانش

دانش به خودی خود با ارزش بوده و برای انسان درجه‌هایی را فراهم می‌آورد. در تأثیر ارزشمندی شخص دارای دانش نافع بودن دانش و هدف دانشور از داشتن آن نیز مهم است. دانشی به صاحب خود ارزش می‌دهد که نافع باشد و هدف از یادگیری آن عمل به آن باشد. دانشی که سود و منفعت یاریگری و عمل به آن به انسان و دیگران برسد. چنانچه در عالم دنیا صاحبان دانش ارج و منزلتی فراتر از دیگران دارند، در عالم آخرت مقام و منزلت ایشان از همه انسان‌ها بالاتر است.

ازدیاد دانش

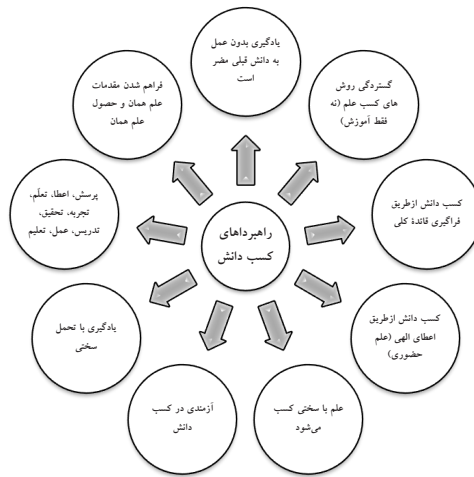
راه ازدیاد دانش انتشار آن و، به تعبیر اسلامی، انتشار و انفاق آن است. همچنین، انتشار دانش با آموزش توسعه می‌یابد. تمام عباراتی که در اسلام حاوی پیام‌های خوش‌عاقبتی یاددهنده دانش و یادگیرنده دانش است انگیزه‌ای برای انتقال و دادوستد دانش است تا این دارایی گرانبها گسترش پیدا کند و رشد و نمو داشته باشد. حتی در برخی روایات دادوستد دانش پرسودترین معامله عنوان شده است. دانش با فراگیری و انتشار بارور می‌شود و یاددهنده و یادگیرنده آن بهترین مقامات معنوی را خواهد داشت. یکی از بهترین امور برای کسب دانش بهره‌گیری از دانش دیگران است. اگر کسی گفتار و کردارش آموزنده دانشی باشد، باید بهترین بهره‌ها را برای آموختن از او برد. بر همین اساس، زکات

علم نشر آن معرفی شده و کسب دانش بدون نیت به‌کار بستن منع شده است. البته به جویای دانش توصیه شده است که حتی بدون توجه به گوینده و نشردهنده دانش به اخذ و کسب آن مبادرت ورزد و دانش خود را با دانش دیگران عجین کند تا از داناترین مردم به حساب آید. چراکه همه علوم در نزد همه افراد است و همه چیز را همه کس داند.

تولید و گسترش دانش

کسب دانش (تولید و یا گسترش) مهم‌ترین بخش مدیریت دانش را تشکیل می‌دهد. دانش موضوع اصلی مدیریت دانش است و در صورت فقدان دانش مدیریتی درباره آن شکل نمی‌گیرد. اما برای موفقیت در این مرحله از مدیریت دانش فراهم کردن مقدماتی لازم و ضروری است. مهم‌ترین مقدمه برای کسب دانش‌های جدید و ابتدایی و نیز گسترش دانش‌های موجود، شناسایی روش‌های کسب دانش با توجه به ماهیت دانش‌هاست. تا وقتی انسان ماهیت دانشی را که خواهان کسب آن است نشناسد، امکان بهره‌مندی کامل از آن را نخواهد داشت. همچنین، پس از شناخت ماهیت دانش روش‌های کسب متناسب با آن مشخص خواهد شد. شناخت منابع دانش موردنظر و توجه به میزان ارزشمندی آن از دیگر بخش‌های لازم در کسب دانش است. دیگر اینکه عمل به دانش موجود، کسب دانش جدید و گسترش دانش را به‌شدت تسهیل می‌کند.

در کسب دانش تلاش وافر و تحمل دشواری‌ها لازم است. زیاده‌روی برای به‌دست آوردن مطامع دنیایی مذموم است، ولی تلاش و بلکه زیاده‌روی در تلاش برای کسب دانش نه‌تنها مذموم نیست، ممدوح نیز هست. حتی داشتن حرص و طمع درباره دانش سفارش شده است. در مدیریت دانش اسلامی بهره‌گیری از عوامل معنوی در کسب دانش همچون درخواست و عبادت به درگاه خداوند، که منبع اصلی اعطای دانش است، توصیه می‌شود. عمل به دانسته‌ها از مهم‌ترین عوامل کسب دانش است و بدون عمل حتی گاهی کسب دانش مستحیل نیز هست. در کسب دانش بهره‌گیری از علوم دیگران را نباید نادیده گرفت و توجه داشت که ظرفیت افراد در کسب و اعطای دانش متفاوت است. بر این اساس، شکل ۱ راهبردهای کسب دانش را نشان می‌دهد.

شکل ۱. راهبردهای کسب دانش

ارزش‌گذاری دانش

برای بهره‌مندی درست از دانش و استفاده بهینه از زمان و توان محدود در کسب و به‌کارگیری دانش لازم است دانش‌ها به‌طور دقیق بررسی شود تا ارزش واقعی آن‌ها مشخص و براساس رتبه‌بندی و اولویت‌بندی از آن‌ها بهره‌گیری شود. برای این منظور ملاک‌ها و شاخص‌هایی لازم و ضروری است. پس گام اول معرفت‌شناسی دانش برتر خواهد بود. در مدیریت دانش اسلامی لازم و ضروری است که به‌کاربردی بودن دانش، ارزشمندی و نافع بودن آن توجه شود. نوع بهره‌مندی از دانش را نیز هدف از کسب آن تعیین می‌کند؛ به‌عبارت دیگر، اگر کسی برای فخرفروشی و بزرگی بر دیگران به دنبال دانش باشد، بهره‌مندی او از دانش در کمترین حد ممکن خواهد بود، ولی اگر هدف از کسب دانش به‌کاربردن و رفع نیازهای مادی و معنوی زندگی بشری باشد انسان بیشترین ثمره را از دانش به‌دست خواهد آورد. در مرحله تجزیه و تحلیل دانش علاوه بر توجه به اختلاف‌ها در اهداف آموختن دانش مصادیقی از برترین دانش‌ها ذکر شده است. دانش خودشناسی و خداشناسی و سپس شناخت عالم خلقت و نحوه بهره‌مندی از آن‌ها برای رسیدن به اهداف خلقت از برترین دانش‌ها معرفی شده‌اند.

مرحله دیگر در مدیریت دانش مرحله عمل و کاربست دانش است. در سراسر متون روایی و قرآنی بررسی شده در پژوهش حاضر، عمل به دانش توأمان با کسب آن مطرح شده است. به‌نحوی که نه تنها کسب دانش به عمل به دانش موجود منوط شده است، ماندگاری دانش نیز به کاربست آن مرتبط شده است. در این منابع به صراحت بیان شده است که به درصد کمی از دانش‌ها عمل می‌شود و ترک عمل به دانش پشیمانی به

همراه دارد؛ بنابراین، کاربرست دانش یکی دیگر از مبانی مهم مدیریت دانش از منظر اسلام را تشکیل می‌دهد.

نگهداشت دانش

برای باقی ماندن اثرها و نتایج دانش نگهداشت و ذخیره‌سازی دانش و نیز گسترش آن مطرح می‌شود. براساس یافته‌های تحقیق در این مرحله اختلاف ظرفیت مخاطب و تأثیر آن در میزان، نوع و نحوه اعطا و کسب دانش مطرح می‌شود. همچنین، اگر کسی تمایل داشته باشد دانشی را که دارد به خوبی حفظ کند، بداند که در اختیار دیگران قرار دادن دانش و یا به عبارت دیگر، انتشار دانش بسیار مؤثر و مفید است. در مقابل، کتمان و مخفی کردن دانش از اهلس موجب از بین رفتن آن می‌شود. تفکر درباره دانش حاصل بیشترین تأثیر را در تثبیت آن در وجود دانشور خواهد داشت و دیگر اینکه به صراحت در منابع تحقیق ذکر شده است که نگهداشت دانش بدون عمل به آن ممکن نیست. مبنای نگهداشت و سپس گسترش دانش عمل به دانسته‌ها است تا از این طریق دانش پایدار شود و زمینه گسترش و به تعبیر روایات اتساع آن فراهم شود.

اثرهای وجودی دانش

چنانچه در پاسخ به سؤال اول تحقیق گذشت، دانش دارای ویژگی‌های ذاتی است که در مدیریت دانش لازم است به آن‌ها توجه شود. دانش موجب ارتقای فضایل و کمالات وجودی انسان شده و به کار بستن آن زندگی بخش و احیاگر جسم و جان آدمی است. دانشوران به تعبیر قرآن و روایات هم نزد خلق و هم نزد خالق مردمانی محبوب و دوست‌داشتنی هستند. دانشوران پیشوا و راهنمای انسان‌های دیگر بوده به میزان دانشی که دارند از دیگران پیشی می‌گیرند. ایشان تلاشگر و خستگی‌ناپذیرند و کمالات اخلاقی و انسانی فراوانی دارند. خاصیت دانش آن است که صاحب خود را فروتن و باوقار کند و او را برای خدمت به دیگران آماده کند. داشتن دانش و عمل به آن زمینه را برای پیروی سایرین فراهم می‌کند و موجب رونق بازار دادوستد علمی می‌شود.

هدف اصلی و کلان خلقت

اهداف خلقت در نگاه اول متنوع و متفاوت به چشم می‌آیند ولی با دقت بیشتر مشخص می‌شود این اهداف در طول هم بوده و فراهم آمدن هر یک زمینه دستیابی به هدف بعدی و بالاتر را فراهم می‌کند. اما طبق آیات

۱. گسترش به سرعت و یک‌باره.

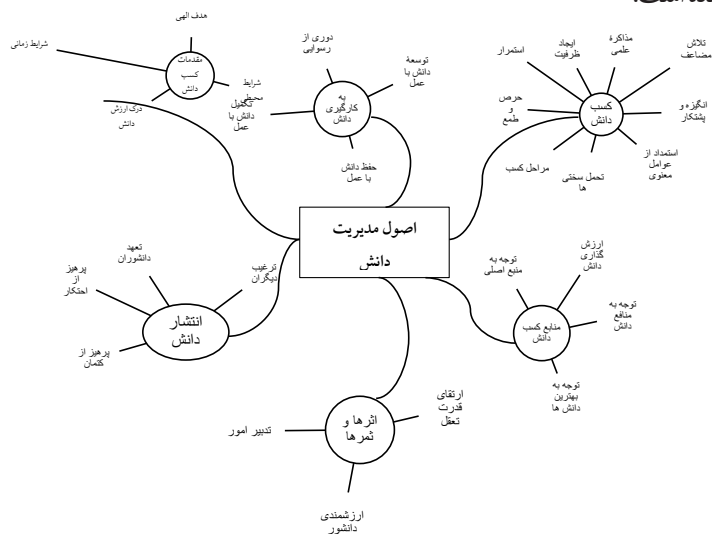
و روایات سرسلسله همه اهداف، که هم از حیث فراگیری و هم از حیث تأثیر فراگیرترین و مؤثرترین هدف است، دستیابی به معرفت، دانش و علم است؛ دانشی که انسان را از همه مراتب هستی، از عالم ماده تا عوالم دیگر، باخبر و او را به خلیفه الله تبدیل می کند. این مرتبه از دانش و معرفت ویژه برگزیدگان الهی است و طیف گسترده مراتب دیگر دانش بسته به جایگاه هر فرد به همه انسان ها اعطا می شود.

محدوده دانش و منابع دانشی

دانش محدوده مشخصی ندارد و از این رو، برای به دست آوردن و کسب آن نیز محدودیتی وجود ندارد. اما باید در نظر گرفت که دانش از سرچشمه الهی ساری و جاری می شود و برای کسب دانش زلال و صحیح توجه به منابع اصلی دانش لازم و ضروری است.

اصول مدیریت دانش از منظر قرآن کریم، روایات و احادیث

اصول بر پایه مبانی هر چیز استوار است. اصول غالباً با عبارات انشایی بیان می شوند. با این نگاه مضامین و مقوله های حاصل از کدگذاری بررسی و آنچه در شکل گیری اصول مدیریت دانش مؤثر شناخته شد، مشخص شد. شکل ۲ این مفاهیم، مقوله ها و مضامین را نشان می دهد. در ادامه شرح مضامین شکل دهنده این اصول آمده است.

شکل ۲. اصول مدیریت دانش از منظر قرآن کریم، روایات و احادیث

همچنان که بیان شد، اصول، پایه ها و ستون هایی هستند که روی بستر مبانی قرار می گیرند و جهت گیری ها

وقواعد کلی را نمایان می‌کنند. پاسخ به سؤال‌های اساسی معرفت‌شناسی، هستی‌شناسی، انسان‌شناسی و روش‌شناسی و تحلیل پاسخ‌ها با رویکرد فرایندهای مدیریت راهبردی دانش منجر به کشف و تدوین مبانی مدیریت دانش در چهار جزء اصلی آن یعنی کسب دانش، تحلیل دانش، حفظ و انتشار دانش و به‌کارگیری دانش شد. براساس مبانی به‌دست‌آمده و با مراجعه به مضامین حاصل از کدگذاری داده‌ها اصول این فرایندهای چهارگانه به شرح جدول ۹ به‌دست آمد.

جدول ۹. اصول مدیریت دانش

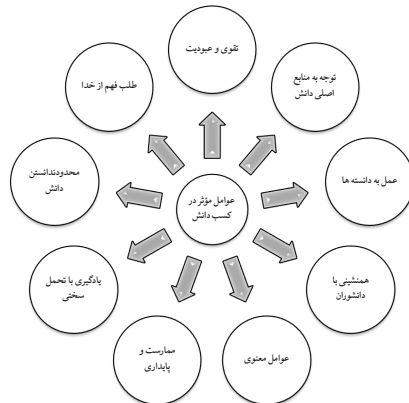
اصول مدیریت دانش	اصول مدیریت دانش
کسب دانش	به منابع دانش و اصل و ریشه آن توجه کنید.
	برای رسیدن به ارزش‌ها به دنبال کسب دانش باشید.
	کسب دانش بر همه و در هر سطح و مرتبه‌ای لازم و واجب است.
	با دانش به دنبال تأمین دنیا و آخرت خود باشید.
	هر سطح و مرتبه از دانش را با ابزار متناسب خود شناسایی و کسب کنید.
	در کسب دانش از هرگونه تلاش و کوششی فروگذاری نکنید.
	در کسب دانش حریص باشید.
	از همه هستی برای ارتقای دانش بهره بگیرید.
	از عوامل معنوی در کسب دانش غفلت نکنید.
	شرایط زمانی و مکانی را در کسب و انتشار دانش در نظر بگیرید.
تحلیل دانش	ظرفیت افراد را در تعلیم و تعلم در نظر بگیرید.
	مذاکره علمی با دانشوران لازم و ضروری است.
	از دانش دیگران بهره‌گیری کنید.
	به ارزش بالای کسب دانش توجه و مدام این ارزش را یادآوری کنید.
	سطوح دانش را شناسایی و دسته‌بندی کنید.
	دانش را براساس نفع آن اولویت‌بندی کنید.
	دانش نافع دانش فراگیر و کلی است.
	حد و مرز و محدودیتی برای دانش در نظر نگیرید.
	دانش کاربردی را مقدم بر سایر دانش‌ها بدانید.
	با توجه به سطوح هستی دانش را طبقه‌بندی و سطح‌بندی کنید.
حفظ و انتشار دانش	دانش خود را مکتوب کنید.
	از نشانه‌های ایمان آموختن دانش به دیگران است.
	هرگز دانش را به نااهل نیاموزید.
	به دانش خود عمل کنید تا محفوظ بماند.
	دانش را به اهلس بیاموزید.
	دانش جدید را با آموختن دانش خود به دیگران به‌دست آورید.
	دیگران را به کسب دانش ترغیب و تشویق کنید.
	قبل از آموختن از نفع دانشی که به دنبال آن هستید اطمینان حاصل کنید.
	عقل و خرد خود را با دانش تقویت کنید.
	جان خود و جامعه را با عمل به دانش احیا کنید.
به‌کارگیری دانش	برای دانشور و عامل به دانش ارزش، حقوق و جایگاه ویژه‌ای قائل باشید.
	با عمل به دانش آن را گسترش دهید.
	قدرت و سرمایه خود را با دانش تقویت کنید.
	مزیت رقابتی خود را با دانش به‌دست آورید و تقویت کنید.
	به دانسته‌های خود عمل کنید.

مقدمات کسب دانش

اقدام برای کسب و یا اعطای دانش به شرایط زمانی و مکانی بستگی دارد. اسلام توجه ویژه به شرایط مناسب و ازدست ندادن این فرصت را توصیه می‌کند. با توجه به ارزش دانش باید شرایط محیطی مناسب را برای کسب آن فراهم کرد و از موانع و مشکلات پرهیز کرد. قبل از کسب هر نوع دانشی داشتن هدف مناسب و دوری از اهداف غیرالهی لازم و ضروری است. فراغت و دوری از موانع یادگیری نه تنها برای عبادت توصیه شده که برای علم‌آموزی نیز واجب و ضروری است.

کسب دانش

استمرار و پشتکار در کسب از مهم‌ترین توصیه‌ها در کسب دانش است. برای کسب دانش داشتن حرص و طمع پسندیده است و باید در این راه مذاکره با دانشمندان و دانشوران را به صورت جدی دنبال کرد؛ درعین حال، به دست آوردن دانش نیازمند توجه مداوم به ارزش دانش و فواید بی حد و حصر به کارگیری دانش است. عوامل معنوی نیز جزء اصول مدیریت دانش بوده و افراد باید ریشه و منبع همه انواع دانش را از پروردگار عالم بدانند و ضمن شکرگزاری به درگاه باری تعالی، برای فراهم آوردن مقدمات و ظرفیت دانش از او یاری طلبند و ازدیاد دانش را از او طلب کنند. همچنین، سؤال کردن به موقع، بجای، منطبق با موضوع و نیز سؤال از اهل دانش لازم است. تأکید به فراگیری دانش به حدی است که حتی اشرف مخلوقات عالم، رسول خدا (صلی الله و علیه و آله)، دستور دارد که پیوسته از پروردگار خود دانش جدید طلب کند.^۱ عوامل مؤثر در کسب دانش در شکل ۳ آمده است.

شکل ۳. اصول مدیریت دانش

۱. «وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا» (طه: ۱۱۴).

انتشار دانش

اصول مربوط به بخش انتشار دانش به دو قسمت عمده تقسیم می‌شود؛ یکی مربوط به تعهدات دارنده دانش است و دیگری به تعهدات و وظایف جوینده و طالب دانش اختصاص دارد. در قسم اول دانشوران متعهد به انتشار دانش هستند و وظیفه دارند دانش خود را با در نظر گرفتن ظرفیت مخاطب و شرایط زمانی و مکانی و با در نظر گرفتن صلاح و سداد او بدون هیچ چشمداشتی عرضه کنند. دانشوران باید دیگران را به کسب دانش ترغیب و تاحد امکان برای آن‌ها در این زمینه انگیزه‌سازی کنند. با این دیدگاه دارای دانش نیز باید از بهترین دانش خود، بی‌منت و بی‌چشمداشت آن‌ها که اهلیت دارند را در دانش خود سهیم و به میزان مطلوب انفاق کند. کسی که طالب دانش است باید مراحل مهم کسب دانش یعنی سکوت، سؤال و تلاش و کوشش را رعایت کرده، خود را نیازمند به دانش دانشوران بداند. او باید ظرفیت خود را افزایش دهد و با به‌کارگیری دانش کسب‌شده زمینه کسب دانش جدید و تولید و گسترش آن را در خود فراهم کند و حقوق دانشوران را بشناسد و آن‌ها را رعایت کند.

منابع کسب دانش

باید دانست که دانش تماماً از جانب خداوند متعال است و دانش با واسطه یا بی‌واسطه نعمتی از جانب اوست. انسان با ابزارهایی که خداوند در اختیار او قرار داده است به کسب دانش می‌پردازد، ولی باید توجه کند که فایده و نفع دانش به هدف او از کسب دانش بستگی مستقیم دارد.

اثرها و ثمرهای دانش

در منابع پژوهش، دانش قدرتمندترین ابزار برای تدبیر امور دنیا و آخرت معرفی شده است. عقل، که یکی از عوامل اصلی هدایت بشر به کمالات مشروع و ممدوح اوست، با دانش بارور می‌شود و به کمال می‌رسد؛ بنابراین، فصل مقوم بشر عقل اوست و میزان در برتری عقول دانش و معرفتی است که عقل را شکوفا می‌کند. اصل دیگر اینکه میزان ارزشمندی انسان‌ها به میزان دانش و نوع دانشی است که دارند. شاخص دانش و کاربری، ارزشمندی هر فرد را مشخص می‌کند.

به‌کارگیری دانش

در اسلام دانش بدون عمل ارزش چندانی ندارد و در بسیاری مواقع، به‌جای اینکه برای دارنده آن مفید باشد، مضر نیز هست. دانش را باید با عمل تکمیل کرد و با به‌کار بستن آن را حفظ کرد. تأکید شده است که یکی از روش‌های مهم و اصلی توسعه و تولید دانش کاربری است.

تجزیه و تحلیل و اولویت‌بندی دانش

از نظر اسلام دانشور باید دانش‌ها را قبل و بعد از فراگیری تجزیه و تحلیل کند، شاخص و ملاک دانش نافع و غیرنافع را بشناسد و از یادگیری دانش غیرنافع پرهیز کند. انسان طالب دانش باید در نظر گرفتن اهداف مختلف دانش‌آموزی هدف درست و صحیح را انتخاب و فرصت محدود خود را صرف یادگیری و عمل به دانش مفید و مؤثر کند. با جمع‌بندی پاسخ به پرسش‌هایی که در جداول قبلی آمد، مبانی ارکان اصلی مدیریت راهبردی دانش به شرح جدول زیر تدوین شد. این مبانی از بخش تحلیل داده‌های مربوط به پرسش‌های اصلی به دست آمده و در مجموع ۲۵ مبنا را شامل می‌شود. این مضامین پایه و بستری است که باید فرایندهای مدیریت راهبردی دانش بر آن‌ها بنا شود. بر این اساس مبانی مدیریت دانش به تفکیک اجزاء به شرح جدول ۱۰ و مبانی و اصول مدیریت دانش به طور کلی به شرح جدول ۱۱ به دست آمد.

جدول ۱۰. مبانی مدیریت دانش

کسب دانش	منابع دانش و اصل و ریشه انواع آن مستقیم یا غیرمستقیم به خداوند متعال می‌رسد.	مبانی مدیریت دانش
	دانش و کسب آن یکی از بالاترین ارزش‌های بشری است.	
	کسب دانش مهم‌ترین و اصلی‌ترین وظیفه انسان است.	
	تأمین دنیا و آخرت و صلاح بشر به میزان دانش او بستگی دارد.	
	دانش دارای مراتبی است؛ از سطح تجربی و مادی تا سطح معنوی و غیرمادی.	
	کسب دانش روش‌های متنوع و متناسب با سطح و نوع دانش دارد.	
	دانش با تلاش و تحمل دشواری‌ها به دست می‌آید.	
	حرص داشتن در کسب دانش ممدوح است.	
	عوامل معنوی در کسب دانش مؤثرند؛ آموزش‌های مستقیم و غیرمستقیم شرایط زمانی و مکانی در کسب و انتشار دانش مؤثرند.	
	کلان‌نگری و آینده‌نگری در طبقه‌بندی دانش‌ها	
تحلیل دانش	کسب دانش فراگیر و نافع ارجح است.	مبانی مدیریت دانش
	دانش بی حد و مرز است و محدودیت ندارد.	
	دانش کاربردی دانش نافع است.	
	دانش منطبق با سطوح هستی است.	
حفظ و انتشار دانش	با آموختن دانش به نااهل دانش از بین می‌رود.	مبانی مدیریت دانش
	دانش ماهیت غیرمادی دارد؛ عالمان به انتشار دانش تعهد دارند.	
	با کتابت دانش حفظ می‌شود.	
	دانش با عمل به آن حفظ می‌شود.	
	انتشار دانش با انگیزه‌سازی و تشویق و ترغیب (مادی و معنوی)	
	دانش با تعلیم منتقل می‌شود نه صرفاً با تدریس	
	انتشار دانش منجر به تولید دانش می‌شود.	
	دانش برای دانشور اثرهای وجودی دارد.	
	انگیزه‌سازی کنید، پاداش دهید	
	دانش موجب شکوفایی و ارتقای عقل و خرد است.	
به‌کارگیری دانش	دانش عمل‌شده حیات واقعی است و احیاکننده جان‌ها است.	مبانی مدیریت دانش
	فضایل و کمالات وجودی انسان با دانش ارتقا پیدا می‌کند.	
	دانش با عمل گسترش می‌یابد.	
	رابطه متقابل و دوسویه انسان و دانش	
	عمل به دانش قدردانی و شکر بزرگ‌ترین نعمت خداست.	
	عمل و دانش رابطه متقابل و دوسویه دارند. هر یک موجب گسترش دیگری است.	
	اولین هدف بندگانه خدا از دانش عمل به آن است.	
	داشتن دانش و عمل به آن مزیت رقابتی برتر و پایدار است.	
	عمل به دانسته‌های قبلی زمینه کسب دانش را فراهم می‌کند.	

جدول ۱۱. مبانی مدیریت دانش به طور کلی

اصول	مبانی	مدیریت دانش
تدوین نظام ارزیابی و سطح‌بندی دانش	جایگاه ویژه دانش و دانشور در عالم ارزش‌گذاری با دانش	
آینده‌پژوهی و آینده‌سازی کلان‌نگری، آینده‌نگری، قانع‌نشدن مدیریت دانش مستمراً به‌روز شود.	لایتناهی بودن دانش	
طراحی و اجرای استراتژی‌های متفاوت مدیریت دانش	تفاوت ظرفیت‌ها برای دریافت و حفظ دانش	
الحاق مدیریت دانش در تمام پروژه‌های کلان مدیریتی	دانش زندگی‌بخش و آبادگر دانش از اهداف مهم خلقت	
تدوین مراحل عمل به دانش در مدیریت دانش	همراهی مدیریت دانش و مدیریت عمل	
ارزش‌های اخلاقی، ایمانی و انسانی در مدیریت دانش	نقش اخلاقی مدیریت دانش، عبادت و دانش	
مدیریت دانش سایر سطوح و مراتب دانش	مدیریت متناسب با مرتبه دانش	
مدل‌های فردی و اجتماعی	تفاوت در مدیریت دانش فردی و اجتماعی	
پشتیبانی از انسان‌ها در کسب دانش	وجوب همگانی	
تدوین و اجرای مدیریت راهبردی دانش	نقش راهبردی دانش	
تدوین استراتژی، پیاده‌سازی و ارزشیابی مدیریت دانش برنامه‌ریزی مستمر است.	تعیین اهداف غایی و تلاش برای دستیابی	

مقایسه تطبیقی مبانی و اصول مدیریت دانش و مدیریت دانش رایج

برای مشخص شدن تمایزهای میان مدیریت دانش از منظر اسلام و مدیریت دانش رایج، نتایج حاصل از تحقیق، که بیانگر ویژگی‌های دانش و مبانی و اصول مدیریت دانش است، با مبانی و اصول مدیریت دانش رایج (برگرفته از ادبیات تحقیق) در کنار هم در جدول ۱۱ قرار گرفت.

جدول ۱۲. مقایسه تطبیقی مبانی و اصول مدیریت دانش و مدیریت دانش رایج

مدیریت دانش از منظر اسلام	مدیریت دانش رایج	
خودشناسی و خداشناسی	تسلط بر عالم و تسخیر آن	هدف کلان
کسب، تحلیل، حفظ و نشر، به‌کارگیری دانش در سه سطح تجربی، عقلی و عرفانی. منبع دانش خداوند است. دانش ماهیت مجرد دارد.	شناسایی، کسب، توسعه، استفاده، نگهداری، ارزیابی، تسهیم	فرایندها
مادی و معنوی، دانش بالاترین ارزش ارزشمندی ذاتی دانش دانش زندگی‌بخش و آبادگر دنیا و آخرت دستیابی انسان به دانش خود از اهداف مهم خلقت است. دانش نور است و روشنائی‌بخش	دانش به معنای معرفت تجربی حاصل از یادگیری و کار. منبع دانش طبیعت و عملکرد انسان‌ها است. ماهیت دانش مادی است. ارزشمندی به میزان سوددهی دستیابی به مزیت رقابتی با دانش دانش هدف واسطه‌ای برای انسان و زندگی او	دانش

<p>تعهد به اعطای دانش به اهلس متخلق به آداب و اخلاق بدون چشمداشت مادی بسیار محترم و باارزش جایگاه ویژه دانش و دانشور در عالم</p>	<p>کارکنان دانشی به عنوان سرمایه سازمان حفظ دانش بسان سرمایه های مادی خرید و فروش دانش و دانشوران در صورت نیاز رتبه بندی دانشی در سازمان</p> <p>دانشوران (دانشمندان)</p>
<p>همه کسبه به دنبال دانش باشند. همیشه به دنبال دانش باشند. همه جا به دنبال دانش باشند. با توجه به سطح و مرتبه هر دانشی برای آن تلاش کنند. تفاوت ظرفیت افراد برای دریافت و حفظ دانش</p>	<p>دانش مورد نیاز شغل خود در سازمان را بیاموزند. دانش خود را در راستای اهداف سازمان توسعه دهند. هدف ایجاد سازمان یادگیرنده است.</p> <p>دانشجویان</p>
<p>مقدمت کسب، کسب دانش، سازماندهی دانش، تعلیم و تعلم، مذاکره علمی، پرسش و پاسخ، انفاق دانش، پرهیز از احتکار.</p>	<p>استخراج دانش، اکتشاف دانش، خرید دانش، ارزیابی دانش، سازماندهی دانش، ذخیره سازی دانش، تسهیم دانش، تبدیل دانش، چرخه حیات دانش، مدل های مدیریت دانش</p> <p>فرایندها</p>
<p>همراهی مدیریت دانش و مدیریت عمل نقش اخلاقی مدیریت دانش، عبادت و دانش مدیریت متناسب با مرتبه دانش تفاوت در مدیریت دانش فردی و اجتماعی نقش راهبردی دانش و مدیریت آن برای دستیابی به اهداف خلقت</p>	<p>نظریه های مدیریت دانش در ارتباط با مبانی فلسفی مبانی اقتباسی از حوزه ها و نظریه های مرتبط با مدیریت دانش پارادایم ها و علوم نظریه های مرتبط با مدیریت دانش مدیریت دانش به معنای مدیریت بر دانش</p> <p>مبانی</p>
<p>- مدیریت همه سطوح و مراتب دانش لازم است. دانش نعمت الهی است و نباید آن را احتکار کرد، بلکه باید از آن در جایگاه برترین عامل حیات استفاده کرد مانند آب که مایه حیات مادی است، دانش نیز مایه حیات مادی و معنوی است. - لزوم تدوین نظام ارزیابی و سطح بندی دانش - لزوم آینده پژوهی در مدیریت دانش - کلان نگری، آینده نگری، قانع نشدن - طراحی و اجرای استراتژی های متفاوت مدیریت دانش - الحاق مدیریت دانش در تمام پروژه های کلان مدیریتی - تدوین مراحل عمل به دانش در مدیریت دانش - ارزش های اخلاقی، ایمانی و انسانی در مدیریت دانش</p> <p>- مدیریت دانش همه سطوح و مراتب دانش - مدل های فردی و اجتماعی مدیریت دانش - تدوین استراتژی، پیاده سازی و ارزشیابی - برنامه ریزی مستمر در بهبود مدیریت دانش</p>	<p>- مدیریت دانش مستلزم سرمایه گذاری است. - مدیریت اثربخش دانش نیازمند پیوند انسان و فناوری است. - مدیریت دانش سیاسی است. بر کسی پوشیده نیست که دانش قدرت است؛ از این رو، نباید جای تعجب باشد که هرکس که دانش را مدیریت کرده، کار سیاسی انجام داده است. - مدیریت دانش به مدیران دانش نیازمند است. - مزایای مدیریت دانش، سرچشمه گرفته از ترسیم دانش است. ترسیم دانش به ترسیم نقشه های ذهنی افراد منجر می شود. - تسهیم و به کارگیری دانش ذاتی نیست. انسان هایی که به طور طبیعی گرایش دارند که دانش خود را اندوخته و ذخیره کنند، موفق تر از آن هایی هستند که چنین تصویری ندارند. - مدیریت دانش به معنی بهبود فرایندهای کار دانش است: بهبود کار دانشی مستلزم این است که دخالت های از بالا به پایین کمتر شود. - دستیابی به دانش تنها شروع کار است. دانش را باید به کار گرفته و در فرایندهای سازمانی وارد کرد، به گونه ای که منجر به بهبود عملکرد سازمانی شود. - مدیریت دانش هیچ گاه به پایان نمی رسد. - مدیریت دانش، نیازمند قراردادی دانشی است. اگر دانش منبع مهمی است، می طلبد که توجه قانونی خاصی به آن و ملکیت آن شود.</p> <p>اصول</p>

کتابنامه

۱. قرآن کریم. ترجمه آیت‌الله مکارم شیرازی.
۲. نهج البلاغه. ترجمه دکتر سید جعفر شهیدی. ۱۳۷۳. تهران: انتشارات انقلاب اسلامی. چاپ پنجم.
۳. احمدوند، علی محمد؛ قاضی‌زاده فرد، سید ضیاء‌الدین؛ نواب اصفهانی، محمدرضا. ۱۳۸۹. «مروری بر مدل‌های انتخاب راهبرد و ارائه مدل پیشنهادی». نشریه مدیریت فردا. سال نهم. شماره ۲۳.
۴. اخوان، پیمان؛ خادم‌الحسینی، سید پیمان. ۱۳۹۲. «تبیین مدیریت دانش از دیدگاه اسلام». دوفصلنامه علمی پژوهشی مدیریت اسلامی. سال بیست‌ویکم. شماره ۲. پاییز و زمستان. صص ۹۹-۱۲۶.
۵. استراس، آنسلم؛ کوربین، جولیت. ۱۳۸۵. اصول روش تحقیق کیفی نظریه‌مبنایی. ترجمه بیوک محمدی. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. چاپ اول.
۶. امام خمینی، سید روح‌الله. ۱۳۸۲. صحیفه نور. تهران: دفتر حفظ و نشر آثار امام خمینی (ره). چاپ سوم.
۷. آریان‌پور، منوچهر؛ ۱۳۷۷. فرهنگ پیشرو آریان‌پور. جلد ۵. تهران: جهان رایانه. چاپ اول.
۸. آسابرگر، آرتور. ۱۳۸۷. روش‌های تحلیل رسانه‌ها. ترجمه پرویز اجلالی. تهران: دفتر مطالعات و توسعه رسانه‌ها. چاپ سوم.
۹. بازارگان، عباس. ۱۳۸۷. مقدمه‌ای بر روش‌های تحقیق کیفی و آمیخته. تهران: دیدار. چاپ اول.
۱۰. باقرزاده، اصغر. ۱۳۸۹. «بررسی نگرش مدیران آموزشی شهر مشهد در خصوص کاربردی بودن شاخص‌های مدیریت در قرآن». پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز.
۱۱. بهجت‌پور، عبدالکریم. ۱۳۹۲. تفسیر تنزیلی (به ترتیب نزول) مبانی اصول قواعد و فواید. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
۱۲. پارسانیا، حمید. ۱۳۸۳. «روش‌شناسی و اندیشه سیاسی». فصلنامه علوم سیاسی. شماره ۲۸. ص ۱۰.
۱۳. جوادی آملی، عبدالله. ۱۳۸۴. تفسیر موضوعی هدایت در قرآن. جلد ۱۳. قم: نشر اسراء.

۱۴. _____ ۱۳۸۵. تفسیر انسان به انسان. قم: نشر اسراء.
۱۵. _____ ۱۳۸۶. رحيق مختوم. قم: نشر اسراء.
۱۶. _____ ۱۳۸۷. حق و تکلیف در اسلام. قم: نشر اسراء.
۱۷. _____ ۱۳۸۸. زن در آئینه جمال و جلال. قم: نشر اسراء. چاپ نوزدهم.
۱۸. _____ ۱۳۸۹. همتایی قرآن و اهل بیت. قم: نشر اسراء. چاپ اول.
۱۹. _____ ۱۳۸۹. منزلت عقل در هندسه معرفت دینی. قم: نشر اسراء. چاپ چهارم.
۲۰. _____ ۱۳۸۹. تفسیر موضوعی جامعه در قرآن. جلد ۹. قم: نشر اسراء. چاپ سوم.
۲۱. _____ از سال ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۵. تفسیر تسنیم. جلد ۱ تا ۴۳. قم: نشر اسراء.
۲۲. حقیقت، سیدصادق. ۱۳۸۷. روش شناسی علوم سیاسی. قم: انتشارات دانشگاه مفید. چاپ دوم.
۲۳. خامنه‌ای، سید علی. بیانات در دیدار جمعی از دانشجویان. قابل دسترسی در: <https://www.khamenei.farsi.ir/content-speech/ir.khamenei.farsi?id=۱۶۹۱۲>
۲۴. خسروپناه، عبدالحسین. ۱۳۹۳. علم دینی. تهران: بسیج اساتید و دانشگاه علامه طباطبایی.
۲۵. داوینپورت، تامس اچ؛ پروساک، لارنس. ۱۳۷۹. مدیریت دانش. ترجمه حسین رحمان سرشت. تهران: انتشارات شرکت طراحی مهندسی و تأمین قطعات خودرو ایران (سپاکو). چاپ اول.
۲۶. ذکایی، محمدسعید. ۱۳۸۱. «نظریه و روش در تحقیقات کیفی». فصلنامه علوم انسانی. دانشگاه علامه طباطبایی دانشکده علوم اجتماعی. دوره ۹. شماره ۱۷.
۲۷. رادینگ، آلن. ۱۳۸۳. مدیریت دانش. ترجمه دکتر محمدحسین لطیفی. تهران: سمت. چاپ اول.
۲۸. راسل، برتراند. ۱۳۴۷. مسائل فلسفه. ترجمه منوچهر بزرگمهر. تهران: خوارزمی.
۲۹. رفرس، پل. ۱۳۹۶. روان‌شناسی تجربی. ترجمه سیروس ذکا. تهران: سازمان انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی. چاپ اول.
۳۰. سیلورمن، دیوید. ۱۳۷۹. روش تحقیق کیفی در جامعه‌شناسی. ترجمه محسن ثلاثی. تهران: تیان. چاپ اول.

۳۱. طباطبایی، محمدحسین. ۱۳۹۲. *تفسیر المیزان*. ترجمه محمدباقر موسوی. قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
۳۲. فیاضی، غلامرضا. ۱۳۷۵. *علم النفس فلسفی*. قم: مؤسسه امام خمینی.
۳۳. قراتی، محسن. ۱۳۷۵. *تفسیر نور*. ده جلد. تهران: انتشارات درس‌هایی از قرآن.
۳۴. کلینی، محمد بن یعقوب. ۱۳۸۱. *اصول کافی*. ترجمه محمدباقر کمره‌ای. قم: انتشارات اسوه. چاپ پنجم.
۳۵. مارشال، کاترین؛ راس من، گرچن. ۱۳۷۷. *روش تحقیق کیفی*. ترجمه سید محمد اعرابی. تهران: پژوهش‌های فرهنگی. چاپ اول.
۳۶. محمدی ری شهری، محمد. ۱۳۷۷. *میزان الحکمه*. ترجمه حمیدرضا شیخی. تهران: مؤسسه علمی فرهنگی دارالحدیث سازمان چاپ و نشر.
۳۷. موسی‌خانی، محمد؛ مانیان، امیر؛ اخگر، بابک؛ جوادی آملی، مرتضی؛ نعمتی شمس‌آباد، حسنعلی. ۱۳۹۲. «مدیریت دانش دینی (دین‌بنیان)؛ طرح مسأله "مدیریت دانش" در "تمدن دینی"». *دوفصلنامه علمی-تخصصی اسلام و مدیریت*. سال دوم. شماره ۳.
۳۸. منطقی، محسن؛ اکبری، ظاهر. ۱۳۹۲. «مدیریت دانش با الهام از منابع اسلامی». *دوفصلنامه علمی ترویجی اسلام و پژوهش‌های مدیریتی*. سال سوم. شماره ۷.
۳۹. نقی‌پورفر، ولی‌الله. ۱۳۸۵. *اصول مدیریت اسلامی و الگوهای آن*. تهران: مرکز آموزش مدیریت دولتی. چاپ بیست‌وپنجم.
۴۰. های، کالین. ۱۳۸۵. *درآمدی انتقادی بر تحلیل سیاسی*. ترجمه احمد گل محمدی. تهران: نی. چاپ اول.
۴۱. نعمتی شمس‌آباد، حسنعلی؛ موسی‌خانی، محمد؛ مانیان، امیر. ۱۳۹۳. «از نظریه دانش (معرفت‌شناسی) تا مدیریت دانش؛ ارائه مدل مفهومی تأثیرپذیری مدیریت دانش از معرفت‌شناسی». *فصلنامه علوم مدیریت ایران*. دوره ۹. شماره ۳۵.
۴۲. یزدان‌پناه، احمدعلی. ۱۳۸۶. «فراز و نشیب در تعریف استراتژی (بررسی تطبیقی)». *دومین اجلاس بین‌المللی مدیریت راهبردی*. تهران: گروه ناب، مؤسسه مدیریت و توسعه.
43. Alazmi, M. & Zairi, M. 2003. "knowledge management critical success factors". *Total quality management*. Vol. 14. No.2 . p 203.

44. Balthazard, p. & Cooke, R. 2004. **“Organizational culture and knowledge management success: Assessing the behavior- performance continuum”**. proceeding of 37th Hawaii International Conference on system sciences. p.4
45. Desouza, k.c. and Awazu, Y. 2003. **“Human resource management systems can help track and distribute information throughout the organization”**. Human resource magazine. p 108.
46. McAdam,R,and Mc Creedy, S. 1999. **Acritical review of knowhedge management models , the learnig organization**. Vol. 6. NO. 3. pp. 91-100.
47. Milner, E.M. 2000. **Managing Information and knowledge in the public sector**. Routledge. p.64
48. Misra, D.C. Hariharan, R. and khaneja, M. 2003. **“E-KM framework for government organization”**. Information systems management. pp. 43-45.
49. Okunoye, A. 2003 و a. **Where the global needs the local: Variation in enablers in the knowledge management process**. university of Turku. Finland. pp.16-17
50. Sharp, D. 2003. **“KM Today: challenges and opportunities”**. Information systems management. p.33
51. Thomas, J.C. and Kellogg, W.A. and Erickson, T.2001 . **“The knowledge management puzzle: Human and social factors in knowledge management”**. IBM systems journal. vol. 40. No.4 p.1

